

ДО МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ЦІНИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ

Проаналізовано основні теорії вартості та ціноутворення на основі чого уточнено поняття ціна, а також запропоновано методикау обчислення ціни на сільськогосподарську продукцію

Постановка проблеми. В сучасній науковій літературі багато уваги відведено питанню ціноутворення. Проте, як свідчать результати практичної діяльності суб'єктів господарювання, особливо аграрної сфери, існуючі методики ціноутворення мають недоліки щодо забезпечення відтворення основних засобів, людського капіталу та землі в процесі виробництва продукції, стимулювання підвищення рівня інтенсифікації виробництва, стимулювання поліпшення якості продукції, дотримання умови наближення рівня виробничих витрат до суспільно необхідних.

Стан вивчення проблеми. Проблема методики ціноутворення в контексті забезпечення збалансованого розвитку економіки розкрита у працях Андрійчука В.Г., Дієсперова В.С., Демяненка М.Я., Саблука П.Т., Месель-Веселяка В.Я., Макаренко П.М., Тормоса Ю.Г. та інших вчених. Разом з тим, складність і багатогранність проблеми зумовлюють подальше її вивчення.

Метою дослідження є аналіз основних теорій вартості та ціноутворення на основі чого уточнення поняття ціна, а також розробка методики обчислення ціни на сільськогосподарську продукцію

Результати досліджень. Протягом багатьох століть питання формування ціни на продукцію залишається відкритим. Намагання вчених-економістів вирішити зазначену проблему знайшли відображення в різних теоріях вартості та ціноутворення.

Щодо тлумачення вартості як економічної категорії та базису ціни в науковій літературі спостерігається дві течії. Перша базується на принципі об'єктивності вартості і того, що її

джерелом є праця, затрачена на виробництво товару. Друга – вартість є суб'єктивною категорією, що впливає з корисності товару порівняно з корисністю інших благ.

Відповідно виникли теорії трудової вартості, витрат виробництва, трьох чинників виробництва; та теорії граничної корисності, теорії визначення ціни залежно від попиту та пропозиції.

Таким чином, для розв'язання проблеми методики формування ціни на продукцію вважаємо за необхідне, перш за все, провести аналіз існуючих нині основних теорій вартості та ціноутворення.

Теорія трудової вартості (В. Петті, А. Смітом і Д. Рікардо та інші) полягає у визначенні основи мінових пропорцій, що утворюються при обміні товарів, а отже, є базисом формування ціни.

Товар як продукт праці, що готовий для продажу, має дві властивості: задовольняти певну потребу та обмінюватись на інші товари в певних пропорціях. Здатність товару задовольняти певну людську потребу є споживною вартістю товару. Проте товари як споживні вартості не можна порівняти. У процесі їх обміну встановлюються мінові пропорції, що зумовлені попитом і пропозицією на товар в конкретний період. В сукупності мінові пропорції тяжіють до середнього рівня, тобто встановлюється мінова вартість товару – властивість товару обмінюватись на інший у певних пропорціях.

Разом з тим, оскільки товари можуть обмінюватись лише якщо вони мають спільну властивість, якою є праця, що була затрачена на їхнє виготовлення, виникає необхідність у появі другої характеристики товару – вартості.

В процесі господарської діяльності товаровиробники діють у різних організаційно-економічних умовах, у наслідок чого на виробництво певного виду товару затрачається різна кількість часу. Але на ринку всі товари оцінюються однією мірою – суспільно необхідною вартістю, що визначається рівнем витрат суспільно необхідного робочого часу за нормальних умов виробництва та середньому рівні кваліфікації і інтенсивності праці.

Отже, в основі мінових пропозиції лежить вартість товару, що виражається у формі ціни, яка під впливом ринкових чинників може відхилятися від вартості товару.

Виходячи із зазначеного, вважаємо, що, теорія трудової вартості є однією із фундаментальних при формуванні методики обчислення ціни на продукцію. При цьому основні положення даної теорії необхідно використовувати як базис методики ціноутворення, а вплив ринкових чинників – як допоміжні елементи.

Згідно теорії витрат виробництва (Ф. Кене) в основі мінової вартості товарів лежать витрати виробництва, які в свою чергу залежать від цін на ресурси. Звідси, ціна товару визначається цінами на окремі елементи витрат. Проте зведення лише витрат виробництва до основи мінової вартості вважаємо недоліком даної теорії, оскільки не враховується вартість додатково створеного продукту як основного джерела розвитку економіки.

Теорія трьох чинників виробництва (Ж. Б Сей і Ф. Бастіа) передбачає, що вартість товарів є сумою витрат трьох основних чинників виробництва: праці, капіталу (засобів виробництва) і землі. При цьому в утворенні вартості всі чинники виробництва беруть рівну участь, а доходи від їх використання у вигляді відповідно заробітної плати, відсотка і земельної ренти являють собою ціну чинників виробництва, яка, до речі, привласнюється їх власниками. Таким чином, дана теорія направлена на формування та розвиток капіталістичної економіки.

За ринкових умов господарювання при формуванні цін на продукцію товаровиробники мають враховувати, що споживача, перш за все, цікавить не стільки ціна на товар, скільки її співвідношення з мірою задоволення певної потреби тобто з корисністю товару. Якщо річ некорисна для споживача, то вона не має і ціни. З іншого боку, чим вищий ступінь корисності товару, тим, як правило, вища його ціна. Тому споживач на ринку вибирає такий варіант, що забезпечить отримання максимальної корисності при відповідному рівні доходів.

У зв'язку з цим, є сенс проаналізувати теорії граничної корисності та визначення ціни залежно від попиту та пропозиції. Так, згідно з теорією граничної корисності (К. Менгер, Ф. Візер, Е. Бем-Баверк) ціна товару визначається не затратами праці на його виробництво, а граничною корисністю товару для споживача. Гранична корисність товару – це прирощена корисність, яку забезпечує споживання додаткової одиниці блага. Загальна корисність – це сума граничних корисностей, що досягається при споживанні певної кількості одиниць наявного блага. Зі збільшенням загальної кількості товарів, гранична корисність зменшується, а загальна – зростає. Тому величина граничної корисності визначається додатковим випуском даного товару в результаті зміни попиту на нього.

Разом з тим, в практичній діяльності суб'єктів господарювання неможливо кількісно виміряти ступінь корисності товару внаслідок її суб'єктивного оцінювання споживачами. Тому дана теорія не може бути використана в повній мірі, проте є цінною в контексті врахування закономірностей формування ринкового попиту.

Теорія визначення ціни, виходячи з коливання попиту і пропозиції (В. Паретто) передбачає, що на ринку в умовах досконалої конкуренції залежність ціни від інтенсивності останньої потреби дає змогу встановити рівновагу між попитом і пропозицією. Співвідношення попиту та пропозиції і

визначає мінову вартість. При цьому виробничі витрати при формуванні ціни не враховуються. Що, на нашу думку, і є основним недоліком даної теорії. Оскільки як попит, так і пропозиція залежать з одного боку від рівня доходів споживачів, що визначаються величиною витрат їх праці в процесі матеріального виробництва, з іншого – від рівня цін на виробничі ресурси.

Більш вдалим, на наш погляд, є неокласичні теорії (А. Маршалл), які поєднують твердження про те, що в основі ціни лежать витрати виробництва, і положення теорії граничної корисності та попиту і пропозиції. Визнаючи в однаковій мірі неправомірними спроби надати вирішальне значення в дослідженнях пропозиції (представники теорії трудової вартості і теорії чинників виробництва) або попиту (представники теорії граничної корисності), запропоновано об'єднати дані категорії в єдину систему. При цьому зміна попиту пов'язується з граничною корисністю, а зміна пропозиції – з величиною витрат виробництва.

Зокрема, співвідношення попиту і пропозиції впливає на обсяг продукції, що надходить на ринок, а отже, і на витрати виробництва. Останні, в свою чергу, формують пропозицію товарів. Таким чином, зазначені економічні механізми взаємопов'язані і здійснюють взаємний вплив один на одного. У зв'язку з цим, методика формування ціни на продукцію повинна враховувати дану закономірність.

Крім того, в сучасній теорії ціноутворення необхідно враховувати дію складного комплексу таких чинників, як зміни в продуктивності праці та ефективності виробництва, циклічний характер відтворення, стан грошового обігу та платіжного балансу, характер державного регулювання тощо.

Виходячи зі сказаного, поділяємо думку Адрійчука В.Г., ціна на продукцію – це домінуюча на ринку у відповідному часовому відрізку ціна, що виплачується за нього в процесі купівлі-продажу незалежно від індивідуальних витрат виробників на його

виробництво і реалізацію. В макроекономічному плані ціна розглядається як найважливіший стратегічний критерій, що характеризує кон'юнктуру ринку, оскільки, з одного боку, вона впливає на її стан, а з іншого – є результатом її розвитку. Адже динаміка руху ціни пов'язана із змінами в якості й обсязі виробництва товару та пропозиції його на ринку, з платоспроможністю споживачів і рівнем споживання ними даного товару, обсягом товарних запасів, із загальним економічним станом підприємств тощо [2].

Проте, вважаємо, що дане формулювання ціни потребує уточнення. Зокрема, на нашу думку, ціна у процесі формування проходить два етапи. Перший – безпосередньо на підприємстві, тобто ціна базується на обсязі спожитого на виробництво товару капіталу; другий (кінцевий) – на ринку, тобто спрацьовує механізм конкуренції та інші ринкові механізми. У зв'язку з цим, зазначене формулювання ціни (за Андрійчуком В.Г.) варто сприймати, як таке, що відображає лише кінцевий результат, а не весь процес формування. Рівень ціни залежить від індивідуальних витрат виробників на виробництво і реалізацію товару на першому етапі її формування і не залежить – на другому етапі.

Існуюча нині теорія і практика ціноутворення не враховує об'єктивних умов виробництва господарюючих суб'єктів, зокрема необхідності відтворення основних засобів, людського капіталу та землі. За даних умов розробка та впровадження системи заходів щодо розвитку економіки України, в тому числі аграрного сектору, не буде ефективним, не забезпечить отримання очікуваних результатів, а скоріше навпаки – може привести до поглиблення економічної кризи.

Спроби розв'язати зазначену проблему знайшли відображення в економічній літературі, зокрема в “Концепції ціноутворення на сільськогосподарську продукцію”. Вчені пропонують користуватися еквівалентними цінами на сільськогосподарську продукцію, які базуються на нормативних параметрах витрат

матеріально-технічних ресурсів у натуральному і вартісному вигляді та виходячи із середньої по економіці норми рентабельності або норми прибутковості на авансований у виробництво капітал, що забезпечує необхідний рівень еквівалентності міжгалузевого обміну [3].

В контексті забезпечення еквівалентності міжгалузевого обміну, поділяємо дану методику ціноутворення. Проте вважаємо, що шляхом компенсації зі сторони держави товаровиробникам аграрної сфери різниці між ринковою та еквівалентною ціною проблему ціноутворення на сільськогосподарську продукцію не розв'язати.

$$Ц = [(K_{BC} + K_{нд} * K_3) * K_{яп}] \div U(\Pi), \quad (1)$$

де Ц – ціна 1 т сільськогосподарської продукції, грн.;

K_{bc} – величина виробничо спожитого капіталу з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, грн.;

$K_{нд}$ – коефіцієнт нормативної норми прибутку;

K_a – величина авансованого капіталу з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, грн.;

де K_{bc} – величина виробничо спожитого капіталу з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, грн.;

O_n – величина витрат на оплату праці з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин (визначається виходячи із заплатомісткості та співвідношення цін на засоби виробництва і людський капітал), грн.;

$A_{оз}$ – сума амортизації основних засобів з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, визначена методом прискореної амортизації, грн.;

де K_a – величина авансованого капіталу з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, грн.;

$O_{вз}$ – середньорічна вартість основних виробничих засобів, авансованих у виробництво, з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, грн.;

На наш погляд, методика ціноутворення повинна забезпечувати виконання ціною всіх відповідних функцій. Зокрема, стимулювання підвищення якості продукції й прискорення впровадження досягнень НТП у виробництво, наближення рівня виробничих витрат до суспільно необхідних, максимальне врахування споживчих характеристик товарів тощо.

Таким чином, пропонуємо використовувати методику ціноутворення, яка частково базується на елементах визначення еквівалентних цін і забезпечить дотримання основних принципів господарювання за ринкових умов.

Ціну на сільськогосподарську продукцію пропонуємо визначати за формулою (1):

$K_{яп}$ – коефіцієнт якості по окремих видах продукції;

$U(\Pi)$ – рівень урожайності сільськогосподарських культур (продуктивності тварин).

Величину виробничо спожитого капіталу з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин пропонуємо визначати за формулою (2):

$$K_{BC} = O_n + A_{оз} + B_3 * K_{нк} + IK_{сп}, \quad (2)$$

B_3 – грошова оцінка 1 га ріллі, грн.;

$K_{нк}$ – коефіцієнт нормативу капіталізації землі (0,03);

$IK_{сп}$ – величина витрат на відтворення іншого спожитого капіталу з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, грн.

Величину авансованого капіталу з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин пропонуємо визначати за формулою (3):

$$K_3 = O_{вз} + O_3 * K + B_3, \quad (3)$$

O_3 – середньорічна вартість оборотних засобів, авансованих у виробництво, з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин (без амортизації та орендної плати), грн.;

K – коефіцієнт обігу оборотних засобів по окремих видах продукції;

B_3 – грошова оцінка 1 га ріллі, грн.

Дана методика обчислення ціни на сільськогосподарську продукцію забезпечить отримання наступних переваг:

– відтворення основних засобів, людського капіталу та землі в процесі виробництва продукції (виходячи із методики обчислення величини виробничо спожитого капіталу);

– стимулювання підвищення рівня інтенсифікації виробництва (оскільки враховується величина авансованого капіталу з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин);

– забезпечення еквівалентності міжгалузевого обміну (використовується коефіцієнт нормативної норми прибутку);

– стимулювання поліпшення якості продукції (використовується коефіцієнт якості по окремих видах продукції);

– дотримання умови наближення рівня виробничих витрат до суспільно необхідних.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема формування ціни на продукцію і нині залишається не розв'язаною. Намагання вчених-економістів вирішити зазначену проблему знайшли відображення в різних теоріях вартості та ціноутворення. Нами зроблені спроби уточнити поняття ціна, а також запропонувати методику обчислення ціни на сільськогосподарську продукцію.

Перспективи подальших досліджень: оцінка економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в динамічних умовах господарювання.

Список використаної літератури:

1. *Тормоса Ю.Г.* Ціни та цінова політика: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 122 с.

2. *Андрійчук В.Г.* Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

3. Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 3-21.

4. *Дієсперов В.С.* Рентабельність і доходність // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 57 – 64.

СВІТЛИШИН Ігор Іванович – к.е.н., в.о. доцента кафедри аналізу і статистики ім. І.В. Поповича Житомирського національного агроекологічного університету

Наукові інтереси:

– дослідження економічної ефективності виробництва.